

УДК 332.1.62

Седікова І.О.

*доктор економічних наук, доцент
Одеської національної академії харчових технологій*

Коренман М.І.

*магістр
Одеської національної академії харчових технологій***ОГЛЯД КОН'ЮНКТУРИ УКРАЇНСЬКОГО ТА СВІТОВОГО РИНКІВ ЗЕРНОВИХ****SURVEY OF UKRAINIAN AND WORLD GRAIN MARKET CONDITIONS****АНОТАЦІЯ**

Статтю присвячено дослідженню кон'юнктури українського та світового ринків зернових. Здійснено аналіз виробництва, споживання і торгівлі зерновими за останні роки. Проведено аналіз стану виробництва та споживання зернових культур, динаміки експорту-імпорту зернових культур в Україні та світі. Визначено головні проблеми, які стримують розвиток зернового ринку.

Ключові слова: ринок зерна, кон'юнктура, зернові культури, експорт, імпорт.

АННОТАЦИЯ

Статья посвящена исследованию конъюнктуры украинского и мирового рынков зерновых. Проведен анализ производства, потребления и торговли зерновыми культурами за последние годы. Проведен анализ состояния производства и потребления зерновых культур, динамики экспорта-импорта зерновых культур в Украине и мире. Определены главные проблемы, сдерживающие развитие зернового рынка.

Ключевые слова: рынок зерна, конъюнктура, зерновые культуры, экспорт, импорт.

ANNOTATION

The article is devoted to the research of the conjuncture of the Ukrainian and world grain market. The analysis of production, consumption and trade of cereals in recent years has been carried out. The analysis of the state of production and consumption of grain crops, the dynamics of exports and imports of grain crops in Ukraine and the world. The main problems constraining the development of the grain market are identified.

Keywords: grain market, conjuncture, grain crops, export, import.

Постановка проблеми. Найважливіший сектор аграрного ринку – зерновий ринок, який є складною системою економічних взаємин та інтересів учасників ринку. Вітчизняний зерновий ринок займає провідну позицію в АПК країни і за обсягом продажів, і за ринковою інфраструктурою. Від рівня розвитку зернового ринку, його економічного стану та інфраструктури залежить ефективне функціонування інших галузей АПК і, як наслідок, соціально-економічна стабільність у країні. Забезпечення населення продовольством за рахунок вітчизняного виробництва є стратегічним напрямом, оскільки від його наявності багато в чому залежить не тільки продовольча, а й національна безпека держави [1, с. 66].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню проблем формування та функціонування ринку зерна, вивченню його кон'юнктури присвячено роботи багатьох науковців: В.Г. Андрійчука, В.Я. Амб-

росова, О.Д. Гудзинського, С.І. Дем'яненко, М.Ю. Єрмакова, С.М. Кваші, І.О. Кузнецової, П.Т. Саблука, І.І. Савенка, О.Г. Шпикуляка, О.М. Шпичака та ін.

Мета статті полягає у дослідженні кон'юнктури українського та світового ринків зернових.

Виклад основного матеріалу дослідження. За останні роки Україна стала одним із лідерів на світовому ринку зерна. По-перше, це пов'язано з прискореними темпами зростання населення. За даними [2], нині чисельність населення Землі становить 6,2 млрд. осіб. Протягом ХХ ст. кількість людей виросла у чотири рази. У містах мешкає 47% населення, у селах – 53%. За оцінками ООН, чисельність населення збільшується на 1,2%, тобто на 77 млн. 97% зростання припадає на такі країни, як Індія, Китай, Пакистан, Нігерія, Бангладеш, Індонезія. Демографи ООН прогнозують, що до 2200 р. кількість людей на планеті досягне 10 млрд. [2]. Для того щоб нагодувати таку кількість населення, потрібно на 70% збільшити виробництво продуктів харчування. Передусім це стосується зернових культур: рису, кукурудзи та пшениці. Серед них пшениця займає близько 25% орних земель і є найпоширенішою зерною культурою в перерахунку на посівні площі та другою (після кукурудзи) – за виробництвом у світі з обсягом виробництва понад 650 млн. т на рік. Аналіз прогнозу попиту та пропозиції на зернові у світі, за даними ФАО, в сезоні 2017–2018 рр. очікується відносно спокійна ситуація, незважаючи на незначне скорочення обсягів виробництва [3]. По-друге, природно-кліматичні умови та родючі землі України сприяють вирощуванню всіх зернових культур і дають змогу отримувати високоякісне продовольче зерно в обсягах, достатніх для забезпечення внутрішніх потреб і формування експортного потенціалу [4].

Розглянемо основні зернові культури українського зернового ринку, динаміку виробництва, споживання, експорту, імпорту. Лідером світового виробництва зернової групи є кукурудза, у групі олійних – соя. За даними Міністерства сільського господарства США, у 2016–2017 рр. виробництво кукурудзи у світі становило 1 038 млн. т, що перевищує показник 2016 р. на 8%. Слід констатувати той факт,

що спостерігається щорічне збільшення обсягів виробництва та споживання кукурудзи. Обсяг експортно-імпортних операцій по кукурудзі становитиме 142,1 млн. т. Основними покупцями на світовому ринку залишаються Японія, Мексика, Європейський Союз та Єгипет.

У структурі світового виробництва олійного насіння соя займає 61%, її виробництво в 2017 р. досягло 338 млн. т. Обсяг експорту даної продукції – 160 млн. т, відбулося збільшення на 4% порівняно з показниками 2015–2016 рр. Найбільшими експортерами сої є Бразилія та США, а імпортерами – Китай та країни Європейського Союзу. На рис. 1 наведено динаміку виробництва сої в Україні.

Україна – перша у світі з виробництва соняшника. За даними [6], у 2016 р. було зібрано 13,8 млн. т цієї культури, суттєво випередивши головних конкурентів – Росію (10,9 млн. т), ЄС (8,6 млн. т), Аргентину (3,4 млн. т) та Китай (2,8 млн. т). Оскільки більша частина соняшника споживається внутрішнім ринком, його експорт становив усього 200 тис. т, забезпечивши нам 10,7% світового ринку та п'яте місце. Дохід від продажу становив \$72 млн., а

головними покупцями були Туреччина, Франція, Португалія, Іспанія [7].

Пшениця – це основний хлібний злак у світовій торгівлі із середнім обсягом виробництва 650–685 млн. т, обсягом споживання – 654–660 млн. т та 160–190 млн. т річного запасу. За статистичними даними, у 2015–2016 рр. було зібрано 26,5 млн. т зерна з площі 6,7 млн. га за середньої врожайності 39,8 ц/га. Основне виробництво зосереджено у центральних регіонах України. У досліджуваному періоді найбільше зібрано пшениці у Харківській (2,2 млн. т), Дніпропетровській (2,0 млн. т) та Запорізькій (2,0 млн. т) областях. Світове виробництво пшениці в 2016 р. становило 734 млн. т, порівняно з 2015 р. це на 1% більше, при цьому врожайність залишається на відносно високому рівні – 3,3 т/га, а площа збирання культури збільшилася на 2,3 млн. га та досягла 225 млн. га. На рис. 2 наведено динаміку світового виробництва пшениці.

Дані свідчать, що світове споживання пшениці врожаю 2015–2016 рр. становило 708 млн. т. Попри зростання споживання зерна його світові кінцеві запаси збільшуються. У табл. 1 наведе-

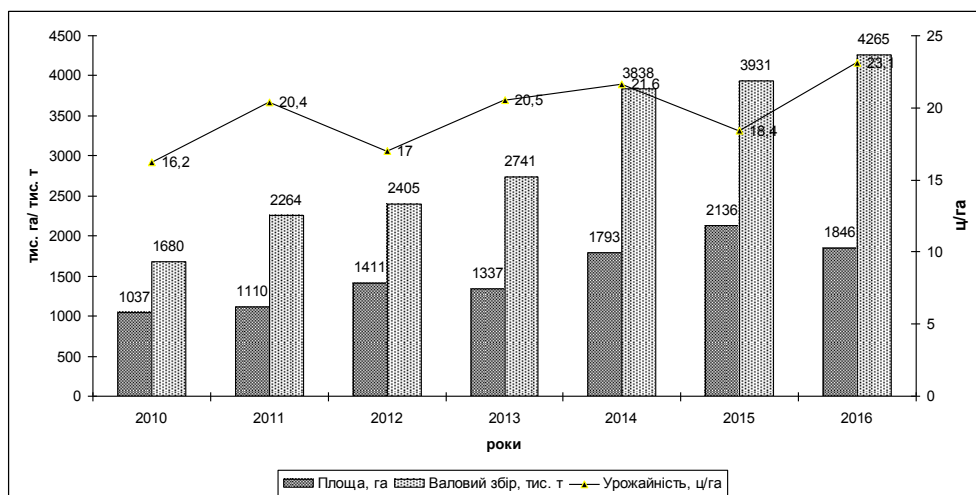

Рис. 1. Динаміка виробництва сої в Україні [5]

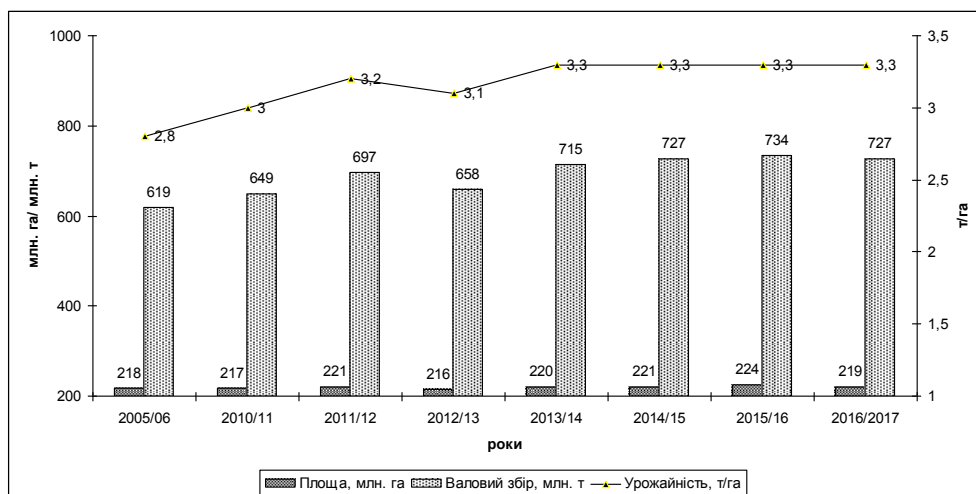

Рис. 2. Динаміка світового виробництва пшениці [6]

Таблиця 2

Темпи зростання врожайності пшениці за двадцять років, %

Країна	ЄС	Україна	США	Канада	Аргентина	РФ	Австралія
Темпи зростання	13	44	10	30	14	41	1

Джерело: розроблено авторами на основі [8]

дено порівняльну характеристику виробництва та споживання пшениці в Україні та світі в 2013–2016 рр.

Основними покупцями пшениці на світовому ринку залишаються Єгипет, Індонезія, Алжир, країни ЄС-27 та Бразилія. Головним експортером є країни Європейського Союзу. У 2016 р. ЄС-27 продала на зовнішніх ринках 33 млн. т пшениці, що становить майже 20% світової торгівлі. Україна займає шосту сходинку експортерів пшениці з обсягом зовнішніх продажів 15,8 млн. т.

Прогнози USDA підтверджуються даними Мінагрополітики України. Так, за інформацією профільного міністерства, станом на 2016 р. з України експортовано 15,94 млн. т пшениці. Загалом фактичні обсяги експорту зерна становлять 37,3 млн. т. Із них, окрім пшениці, на зовнішні ринки продано кукурудзи 16,8 млн. т, ячменю – 4,3 млн. т та іншого зерна – 0,23 млн. т [8]. Слід наголосити, що за останні роки всі основні експортери збільшили врожайність пшениці. Лідером – експортером даного виду залишається ЄС, далі йдуть Україна, Канада, США, РФ, Австралія (табл. 2).

Таблиця 1

Порівняльна характеристика виробництва та споживання пшениці в Україні та світі в 2013–2016 рр., млн. т.

	Виробництво	Споживання	Експорт
2015/16			
Світ	719	716,5	1516,8
Україна	22	11,7	10,5
2014/15			
Світ	726,5	715,5	161,5
Україна	24,7	12	11,5
2013/14			
Світ	716,8	703,8	162,3
Україна	22,3	11,5	9,8

Джерело: розроблено авторами на основі [5; 6]

Ячмінь на українському ринку подорожчав на 200 грн./т. Експерти прогнозують підвищення закупівельних цін на пшеницю та ячмінь у 2018 р. Рентабельність вирощування ячменю в Україні має один із найнижчих показників серед інших зернових, посівні площі під ним із кожним роком зменшуються. Так, під урожай 2017 р. українські аграрії засіяли ячменем майже 2,5 млн. га, що на 13% менше, ніж у 2016 р. і на чверть менше, ніж п'ять років тому. За оцінками, у 2017/18 МР валовий збір ячменю становитиме 7,75 млн. т, що на 17,9% менше, ніж у попередньому сезоні. Таке зниження врожаю культури позначається

на істотному зменшенні її експортного потенціалу, який не перевищує 4-4,2 млн. т проти 5,3 млн. т в 2016/17 МР [8].

Аналіз світового ринку зерна та тенденцій розвитку вітчизняної зернової галузі дає підстави стверджувати, що Україна поступово зміцнює свої позиції на ньому, а зерно є одним з основних вітчизняних експортних товарів. Проте аналіз розподілу ринкових часток серед компаній-експортерів свідчить про високу ступінь монополізації як вітчизняного, так і зарубіжного ринку. Необхідно відзначити, що однією з перешкод нарощення експортного потенціалу зернових культур в Україні є відсутність ефективної збутової інфраструктури. Більше 90% насипних сільськогосподарських вантажів експортується через портові термінали, що вимагає злагодженості та високої ефективності роботи лінійних елеваторів, транспорту і безпосередньо терміналів, а також відповідності інтенсивності приросту пропускної здатності інфраструктури інтенсивності збільшення обсягів експорту. Дефіцит потужностей зі зберігання становить 16–20%. Він призводить до суттєвих коливань на зовнішньому ринку, коли до 50% річного обсягу експорту зерна вивозиться за перші три-чотири місяці нового сезону [6].

На заваді зростанню обсягів експорту зерна є якість продукції та зростання логістичних витрат. Кожна країна-імпортер має власні санітарні вимоги до якості ввезеної на її територію агропродукції. Так, Держпродспоживслужба України зафіксувала наявність заборонених у Китаї збудників карантинних захворювань на кукурудзяних посівах площею 1,8 тис. га. Зокрема, носіями бактеріального в'янення кукурудзи стали зразки цієї культури, отримані від виробників Львівської, Рівненської, Івано-Франківської, Волинської та Тернопільської областей, які планують експортувати свою продукцію до Китаю.

Разом із тим, вимоги до зерна в імпортерів суттєво відрізняються. Так, країни Південної Європи приймають продукцію з пилком бур'яну амброзії на відміну від Єгипту та Ізраїлю, тому потрібно формувати партії товару, враховуючи вимоги конкретного покупця. Високі логістичні витрати є одним із головних факторів впливу на ефективність експорту продукції. Основними шляхами постачання українського зерна на світовий ринок є морські перевезення через порти Чорного моря. Таким чином, сформовані на лінійних елеваторах товарні партії зерна перевозять залізницею або автошляхами до припортових елеваторів для подальшої перевалки та фрахту суден.

У 2017 р. підвищилися витрати на автоперевезення зерна, що зумовлено введенням у дію обмежень щодо обсягів перевезення вантажів дорогами місцевого значення. Зокрема, дозволена загальна вага машини з вантажем не повинна перевищувати 24 т. Тобто до однієї машини можна завантажити не більше 22 т зерна. Як наслідок, вартість перевезень автошляхами зросла вдвічі та збільшився попит на перевезення залізницею [7].

Висновки. Зі зростанням світової чисельності населення відбувається постійне збільшення обсягів споживання харчових продуктів, у тому числі продуктів рослинництва, серед яких значне місце займають зернові культури. Зростання обсягів споживання стимулює постійне збільшення попиту на світовому ринку зерна, що призводить до збільшення обсягів світової торгівлі. Це створює додаткові можливості для нарощування виробництва та експорту зерна, зокрема і в Україні. За останні десять років в Україні спостерігається значне зростання як вартісного, так і кількісного обсягу експорту зерна. Тим не менше, це зростання не є стабільним і схильне до великих коливань. Основні причини таких коливань полягають у зміні обсягів зібраного врожаю, використанні на експорт залишків попередніх періодів, зміні світових цін на зерно, товарної структури експорту зерна і можливостях інфраструктури України. Ще слід зазначити велику залежність експорту зерна від обсягів зібраного врожаю порівняно з іншими цілями використання зерна в Україні. За останні три роки значних змін зазнала й товарна структура виробництва і експорту зерна в Україні. Замість пшениці – основної експортної культури в зерновому експорті України стала кукурудза. Це призвело до переважання кукурудзи в загальному виробництві зернових. Основною причиною цієї трансформації стало зближення світових цін на пшеницю і кукурудзу.

На рентабельність вітчизняних виробників і експортерів зерна впливають і внутрішні проблеми. Зокрема, серед загальних проблем, характерних як для виробництва зерна, так і для сільського господарства України у цілому, можна виділити: зростання цін на ресурси і послуги використовуються у виробництві, відставання і зношеність матеріально-технічної бази, брак кваліфікованих кадрів, виснаження ґрунтів, недолік джерел кредитно-фінансових ресурсів. До більш специфічних проблемам можна віднести: брак якісних зерносховищ, недолік і старіння засобів транспортування зерна залізницею, недостатня пропускна здатність залізничних колій на ділянках біля портів, проблеми портової інфраструктури, нераціональна система фітосанітарного контролю, особливості фіскальної політик щодо експорту зерна.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бойко В.І. Зернове господарство: проблеми і напрями розвитку. К.: ІАЕ, 2008. 66 с.
2. Населення світу: чисельність та розміщення. URL: <http://ru.osvita.ua/vnz/reports/geograf/23913>.
3. Пропозиція та попит зернових у сезоні 2017-2018: прогнози від ФАО. URL: <http://www.fao.org/worldfoodsituation/csdb/ru/>.
4. Комплексна галузева програма «Розвиток зерновиробництва в Україні до 2015 року» від 23 жовтня 2007 р. № 757/101.
5. Офіційний портал Інформаційно-аналітичної агенції «АПК-Інформ». URL: <http://www.apk-inform.com>.
6. Україна – у Топ-3 експортерів зерна. URL: <http://www.volynpost.com/news/60039-ukraina-u-top-3-eksporteriv-zerna-infografika>.
7. Україна стабільно перша у виробництві соняшнику та друга в світі по виробництву високоолеїнової олії. URL: <http://www.bakertilly.ua/news/id1307>.
8. Ринок зерна врожаю 2016 року. URL: <http://propozitsiya.com/ua/rynok-zerna-vrozhayu-2016-roku>.